

"פרופיל אורייני"

כלי להערכת רכיבי האוריינות המוקדמת בתחילת כיתה א

ד"ר לימור קולן, מפמ"ר עברית בגיל הרך וביסודי

תלמידים עולים לכיתה א עם ידע שפתי ומיומנויות אורייניות אשר התפתחו אצלם במסגרות החיים השונות. בסיסי ידע ומיומנויות אלה מהווים תשתית לרכישת הקריאה והכתיבה בכיתה א. תנאי הכרחי לרכישת הקריאה והכתיבה הוא הבנת העיקרון האלפביתי – ההבנה שסימני הכתב מיצגים צלילים ומתחברים זה לזה כאבני הבניין של המילים הכתובות. הבנת העיקרון האלפביתי מתבססת על שתי יכולות מרכזיות: ידע אותיות ומודעות פונולוגית. בגיל הגן מתבססות היכולות הללו אשר במידה רבה מנבאות את ההצלחה בתהליך רכישת הקריאה והכתיבה. חשוב לזכור כי השליטה בשפה העברית נחוצה לצורך השתלבות חברתית, ליצירת תקשורת בינאישית, להבנה של תכנים ורעיונות דבורים ומוקראים ולצורך הבעה.

בתחילת כיתה א נערוך מיפוי של רכיבי האוריינות המוקדמת הנחוצים לתהליך הפורמלי של רכישת הקריאה והכתיבה, תהליך המתחיל בתחילת כיתה א.

נתמקד בהתבוננות ובמיפוי של **רכיבי האוריינות המוקדמת** הבאים:

1. **כשירות תקשורתית** – רכיב זה מתייחס לכישורי השיח של התלמידים ולשימוש הולם בידע לשוני (אוצר מילים ותחביר) בהקשרים שונים להשגת מטרות תקשורתיות מגוונות.
2. **ידע אלפביתי וראשית קריאה וכתיבה** – רכיב זה מתייחס למודעות הפונולוגית, לידע אותיות ולניצני הקריאה והכתיבה.
3. **כשירות אוריינית במפגש עם ספר** – רכיב זה מתייחס למכלול ההתנהגויות האורייניות המעורבות בקריאה שיתופית של ספר: כישורי האזנה, הבנת הסיפור ולשון הספר והתמצאות בספר.

הכלי שלפניכם נועד לסייע לכם בתהליך ההיכרות עם כישורי האוריינות המוקדמת של התלמידים, הוא מבוסס על מספר פעילויות וכלים להתבוננות אשר באמצעותם אפשר ליצור תמונת "פרופיל אורייני" של תלמידים בתחילת כיתה א.

תמונת ה"פרופיל האורייני" תסייע לכם בתכנון ההוראה לחודשים הראשונים של השנה.

הנחיות ודגשים להערכה

הכלים המוצעים להערכה יסייעו למורה להכיר את מגוון ההתנהגויות השפתיות והאוריינות של התלמידים. ה"פרופיל אורייני" משקף תפיסה הוליסטית של הרכיבים השפתיים והאורייניים הבאים:

- * כישורי השיח של התלמידים באינטראקציות חברתיות-תקשורתיות שונות
- * פעולות הדיבור של התלמידים, כגון אמירה, שאלה, בקשה, הבטחה
- * כישורי ההבנה של תכנים דבורים ומוקראים
- * אוצר המילים והתקינות הלשונית
- * ידע אלפביתי (ידע על האותיות) ויישומו בכתיבה פונטית חלקית ומלאה, כגון כתיבת שם ומילים נוספות (אך לא בהכרח מוסכמת)
- * התמצאות בספר במהלך קריאה שיתופית בו
- * השתתפות בשיח אורייני במהלך קריאה שיתופית של ספר

מיפוי התלמידים ייעשה בחלוקה לארבעה פרופילים אורייניים, המותאמים לתחילת כיתה א (ראו מפרט הפרופילים).

במהלך כיתה א נמשיך להתבונן על הפרופיל האורייני של התלמידים ולצידו נאפיין באופן ממוקד יותר את "פרופיל הקריאה" שלהם – השלב שבו הם נמצאים בתהליך רכישת הקריאה והכתיבה. ה"פרופיל האורייני" בכיתות ב-ו חולש באופן רחב יותר על הכישורים השפתיים והאורייניים וכולל גם רכיבים של שטף קריאה, הבנת הנקרא והבעה בכתב.

להלן מספר דגשים:

- * מיפוי התלמידים לפרופילים אורייניים מתבסס על הערכה דינמית ובלתי פורמלית, וחשוב להתייחס להערכה באופן שכוה.
- * רצוי לאסוף נתונים ממספר אירועי הערכה ולא להתבסס על אירוע הערכה בודד.
- * רצוי שהפעילויות להערכה יתבצעו בקבוצה קטנה כדי לאפשר לתלמידים להרגיש בנוח ולבטא את עצמם.
- * חשוב לעיין במדריכים למורה המלווים את פעילויות ההערכה ולפעול בהתאם להנחיות.

שלבים בתהליך יצירת ה"פרופיל אורייני"

שלב ראשון

התבוננות ואיסוף מידע באמצעות כלים להערכה ותצפיות התרשמותיות

שלב שני

עיבוד המידע ויצירת "פרופיל אורייני" הוליסטי לכל תלמיד

שלב שלישי

מיפוי כתתי לפי ה"פרופיל האורייני"

שלב רביעי

הצבת מטרות ברמה הכיתתית, הקבוצתית והאישית

ותכנון מהלכי ההוראה לקידום המטרות

להלן מפרט הכלים להערכה של רכיבי האוריינות המוקדמת:

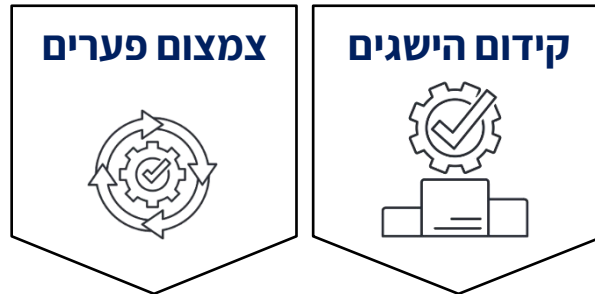
מועד	פעילות לצורך הערכה	רכיבי האוריינות המקודמת
אוקטובר-נובמבר	משימת שיח דבור מורחב בנושאי "על עצמי" מתוך: כלי להתבוננות בשיח הדבור ובשיח הכתוב בכיתה א * מדריך למורה , עמוד 16 * מחונן להתבוננות בשיח דבור , מדריך למורה עמוד 21	כשירות תקשורתית
ספטמבר-אוקטובר	משימות 1-2 במבדק מתוך מבדק הקריאה והכתיבה בכיתה א. משימת כתיבה	ידע אלפביתי וראשית קריאה וכתיבה
ספטמבר-אוקטובר	קריאה דיאלוגית מונחית בקבוצה קטנה נראו הנחיות ודגשים לקריאה דיאלוגית בקבוצה קטנה כלי לעריכת תצפית במהלך קריאה שיתופית של ספר [ראו נספח, עמוד 7]	כשירות אוריינית במפגש עם ספר

מיפוי תלמידים לפי ה"פרופיל האורייני"

שליטה ברכיבי האוריינות המוקדמת			
כשירות תקשורתית, ידע אלפביתי וניצני קריאה וכתובה, כשירות אוריינית במפגש עם ספר			
שליטה מצוינת ברכיבי האוריינות המוקדמת	שליטה טובה ברכיבי האוריינות המוקדמת	שליטה חלקית ברכיבי האוריינות המוקדמת	פערים משמעותיים ברכיבי האוריינות המוקדמת
תלמידים עם כישורים שפתיים ואורייניים מפותחים: שולטים בשפה ומשתמשים בה למגוון מטרות חברתיות-תקשורתיות. מתבטאים בשפה תקינה ובאוצר מילים הולם. נהנים להאזין לסיפורים מוקראים. לרוב מבינים טקסטים המוקראים להם. משתתפים באופן פעיל בשיח אורייני בקבוצה קטנה. מבצעים מגוון מניפולציות פונולוגיות ברמת הצירוף והפונמה. מכירים את כל האותיות. שולטים בקשרי אות-צליל. מגלים סקרנות אוריינית ומתנסים בקריאה מפענחת. כותבים בכתב פונטי מלא וחלקי.	תלמידים השולטים בשפה ומשתמשים בה למגוון מטרות חברתיות-תקשורתיות: מתבטאים בשפה תקינה ובאוצר מילים הולם. נהנים להאזין לסיפורים מוקראים. לרוב מבינים טקסטים המוקראים להם. משתתפים באופן פעיל בשיח אורייני בקבוצה קטנה. מבצעים מגוון מניפולציות פונולוגיות ברמת הצירוף והפונמה. מכירים את רוב האותיות. מזהים חלק מקשרי אות-צליל. מתנסים בקריאה מבוססת ידע אותיות. מזהים מילים שכיחות בסביבה הקרובה. כותבים בכתב פונטי חלקי.	תלמידים השולטים בשפה באופן חלקי ומשתמשים בה למגוון מטרות חברתיות-תקשורתיות: לרוב מתבטאים בשפה תקינה ובאוצר מילים הולם. נהנים להאזין לסיפורים מוקראים. מבינים באופן חלקי טקסטים המוקראים להם. ממעטים לקחת חלק פעיל בשיח האורייני. מבצעים מניפולציות פונולוגיות בסיסיות ברמת ההברה והצירוף. מכירים חלק מהאותיות. מזהים חלק מקשרי אות-צליל. מזהים מילים שכיחות בסביבה הקרובה. כותבים בכתב פונטי חלקי.	מדובר בתלמידים שאינם שולטים בשפה העברית ומגלים חוסרים משמעותיים באחד או יותר מרכיבי האוריינות המוקדמת. חוסרים אלה יכולים לנבוע מסיבות שונות, ביניהן: רכישת עברית כשפה שנייה, רקע חברתי-כלכלי נמוך, לקויות נוירו-התפתחותיות, חסכים חינוכיים ועוד. *חשוב לזכור שפערים אלה אינם בהכרח סמן לקשיים ראשוניים. מרבית התלמידים יגיבו להתערבות ממוקדת בעצימות גבוהה בתחומי האוריינות המוקדמת, שתינתן מוקדם ככל שאפשר.

מהערכה לתכנון ההוראה

מיפיו התלמידים לפי ה"פרופיל האורייני" מסייע בתכנון ההוראה לחודשים העוקבים להערכה. נפעל בשני נתיבים מרכזים: נתיב ראשון לקידום הישגים, נתיב שני לצמצום פערים.

קידום הישגים

היעד המרכזי בחינוך הלשוני הוא קידום הישגי התלמידים בכל רכיבי האוריינות הלשונית –

- * פיתוח כישורי השיח והרחבת הידע הלשוני
- * רכישת יסודות הקריאה והכתיבה
- * פיתוח כישורי ההבנה של טקסטים דבורים ומוקראים והבנת הנקרא
- * פיתוח כישורי הבעה בדיבור ובכתיבה

להלן הנחיות ודגשים:

- ☑ יש ליצור שגרות וסדירויות להוראת יסודות הקריאה והכתיבה, זאת לצד שגרות של שיח אורייני סביב טקסטים מוקראים מסוגים שונים.
- ☑ יש לעגן במערכת השעות שגרות של קריאה דיאלוגית שיתופית של ספרי ילדים [דוגמאות ליחידות הוראה לקריאה דיאלוגית של ספרי ילדים בכיתה א אפשר למצוא בתוכנית "[זרעי קיץ](#)"].
- ☑ אפשר לפתוח את היום בהאזנה לשירים מולחנים, ולפתח שיח אורייני בעקבותיהם.
- ☑ הוראת יסודות הקריאה והכתיבה תיעשה בקבוצות קטנות במודל ההוראה "איתי ולידי". הוראה מפורשת של יסודות הקריאה והכתיבה תיעשה בקבוצה קטנה "איתי" (ולא במליאת הכיתה). יתר התלמידים יפעלו לצד המורה בלמידה עצמית ובלמידת עמיתים.

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות – הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

מי ומה "איתי"? הקבוצות להוראה מפורשת "איתי" יורכבו בהתאם ל"פרופיל האורייני" לתחילת כיתה א, ובהמשך בהתאם ל"פרופיל הקריאה". הקבוצות הינן דינמיות ומתעדכנות מעת לעת בהתאם להתקדמות התלמידים.

מי ומה "לידי"? הפעילויות לצד המורה יעוצבו לצורך תרגול והעשרה. הן תהיינה חווייתיות ומגוונות ותכלולנה התנסויות אורייניות מסוגים שונים: פעילויות בספר הלימוד, משחקים לתרגול הפענוח הפונולוגי, תרגול בסביבות דיגטליות ועוד. [להרחבה על מודל ההוראה "איתי ולידי" בשיעורי עברית בכיתה א מומלץ לעיין בתוכנית הפדגוגית "[צומחים מחדש](#)" [לכיתות א](#)].

☑ יש לעצב סביבה לימודית אוריינית – מדובר בסביבה עתירה משאבים אורייניים, המזמנת פעילויות אורייניות המיועדות לתרגול ולהעשרה – בלמידה עצמית והן בלמידת עמיתים. הסביבה הלימודית תכלול ספרייה כיתתית עם מגוון של ספרים מסוגים שונים: ספרי ילדים, ספרי עיון, ספרים מפעילים (כגון ספרי ניסויים, ספרי בישול לילדים, ספרים מפעילים ליצירה בפלסטלינה ואוריגמי), כתבי עת לילדים וירחונים.

☑ יש לעודד כתיבה למטרות שונות בהקשרים אותנטיים גם אם התלמידים עדיין כותבים בכתב פונטי חלקי, לדוגמה: כתיבת איגרות ברכה, ברכות לימי הולדת, הזמנות, הודעות, רשימות, כתיבה בתבניות של "בועות" דיבור, מחשבה ורגש, כמו כן נשתמש בתמונות ובספרונים ריקים המעודדים כתיבה נרטיבית.

☑ יש לעודד קריאה בדרכים מגוונות, גם אם התלמידים עדיין לא רכשו את יסודות הקריאה.

צמצום פערים

תלמידים המראים חוסרים ברכיבי האוריינות המוקדמת זקוקים לתוכנית לסגירת הפערים. תוכנית ההתערבות תיעשה במסגרת שיעור העברית בקבוצה קטנה וברובד נוסף של מענים במסגרת שעות אישיות. מוקדי ההתערבות ייעשו על-פי הצורך באחד או יותר מרכיבי האוריינות המוקדמת.

להלן מספר עקרונות לצמצום פערים בכיתה א:

☑ יש לבסס את התשתיות הנחוצות לרכישת הקריאה והכתיבה: ידע אותיות ומודעות פונולוגית.

☑ הלמידה לצורך סגירת פערים תעשה בקבוצה קטנה בהוראה מפורשת וחווייתית.

המזכירות הפדגוגית, אגף שפות – הפיקוח על הוראת העברית בגיל הרך וביסודי

☑ ההתערבות תעשה בעצימות גבוהה ותלווה בניטור התגובה להתערבות – בתהליכי הערכה

המשולבים בלמידה לצורך הערכת ההתקדמות והאפקטיביות של ההתערבות.

☑ יש לפתח את העושר הלשוני ואת אוצר המילים דרך חשיפה לטקסטים מסוגים שונים.

☑ יש להרבות בהקראה של ספרי ילדים בגישת הקריאה הדיאלוגית [מומלץ לעיין במסמך:

[קריאה דיאלוגית שיתופית של ספרי ילדים בכיתה – הנחיות ודגשים](#)].

נספח

כלי להתבוננות בהתנהגויות האורייניות בזמן קריאה שיתופית של ספר

להלן נקודות להתבוננות על ההתנהגויות השפתיות והאורייניות בפעילות של קריאה שיתופית של ספר.

- * התלמיד מגלה סקרנות ועניין בספר.
- * התלמיד קשוב ולוקח חלק פעיל בשיחה המתפתחת במהלך הקריאה ובעקבותיה.
- * התלמיד מגיב לסיפור, שואל שאלות, מתעניין באיורים ומביע מחשבות שמתעוררות בו בעקבות המפגש עם הסיפור.
- * התלמיד מבין את הרעיונות בסיפור.
- * התלמיד משיב לשאלות העולות במהלך הקריאה ובעקבותיה, שאלות על אודות העלילה, הדמויות וקורותיהן.
- * התלמיד מבין את העולם המנטלי של הדמויות, מתייחס ומתאר את המחשבות, הכוונות והתחושות שלהן.
- * התלמיד מכיר מילים מתוך הסיפור.
- * התלמיד משער ומנבא את המשך התפתחות הסיפור.
- * התלמיד מביע דעה על אודות הסיפור ועל התנהגויות הדמויות בסיפור.
- * התלמיד מדבר על רעיונות מופשטים הנובעים מהסיפור, כגון ערכים.
- * התלמיד מקשר בין הסיפור לעולמו האישי.
- * התלמיד משחזר את הסיפור במילים שלו.